

‘In het onvolmaakte ligt het volmaakte besloten’

IN GESPREK MET WIBE VEENBAAS

Michiel **DE RONDE** en Edward **DE BOER**

Het regenwater stort met bakken uit de hemel en klettert neer op het grijze water van de gracht. De straat is opgebroken en we moeten oppassen voor de plassen en poelen van zand en modder.

Het grachtenpand in Utrecht, waar wij moeten zijn, is statig. Naast de voorname deur laat het bordje Phoenix Opleidingen, compleet met de vuurvogel, weten dat we op het goede adres gearriveerd zijn. Vandaag zullen we Wibe Veenbaas spreken, de oprichter van dit inmiddels vermaarde instituut.

De ontvangst is hartelijk. We ontdoen ons van de natte jassen. Koffie staat klaar, koekjes; fruit ook, als we dat willen.

Veenbaas' kamer is indrukwekkend: grote ramen met een plezierige lichtval en uitzicht op een oude stadstuin met monumentale bomen. Twee wanden zijn gevuld met boeken. De kamer ademt leven en neemt ons op in een sfeer die voelbaar geworteld is in een kunstzinnige en intellectuele voedingsbodem.

Op het moment dat we een beetje geacclimatiseerd zijn, meldt Veenbaas zich. We vertellen over onze bedoeling om een nummer over de muzen uit te brengen. De achterliggende gedachte voor ons als redactie is dat het in de begeleidingskunde gaat om dat wat er in het contact gebeurt. Er zijn allerlei werkvormen en methodieken, maar die werken alleen als ze in de ontmoeting met de cliënt levende werkelijkheid worden.

Die geest, die wens om de ander te ontmoeten, ervaren wij in jouw werk. Bijvoorbeeld in het boek: Op verhaal komen, met verhalen, gedichtfragmenten en persoonlijke ervaringen van de schrijver.

Drs. M.A. de Ronde is leersupervisor aan de Christelijke Hogeschool Ede. E-mail: madronde@che.nl.
E.E. de Boer is werkzaam als consultant, trainer en coach.

Wibe reageert enthousiast: 'Wat ontzettend leuk dat het nog via dat boekje is gegaan. Dat heb ik indertijd samen met mijn vriend Jan Scheffers uitgegeven; het verkoopt nog steeds. Ik denk dat er intussen wel dertigduizend exemplaren van verkocht zijn. De titel: dat zijn de letterlijke woorden van mijn moeder. Ik was toen nog maar een heel kleine jongen. Mijn geschiedenis was nogal problematisch, in de zin van dat mijn vader psychiatrische patiënt was.'

Je schrijft daar ook iets over.

'Ja, dat staat ook in dat boek. Mijn moeder zei dan: "Je moet maar weer eens naar je oom Ypke gaan, om op verhaal te komen." Daar komt letterlijk die titel vandaan. Op verhaal komen, dat was feitelijk voor mij: naar oom Ypke gaan. Dan fietste ik die 25 kilometer en als ik daar dan aankwam, dan klopte mijn hart net zo snel als ik van binnen rustig werd. Zo heftig als mijn hart klopte, omdat ik zo hard fietste, zo stil werd het in mij als ik dat boerderijtje zag. Oom Ypke, een heel eenvoudige keuterboer die verschrikkelijk veel had meegeemaakt - maar dat hoorde ik pas later - maakte altijd met hetzelfde grapje de deur open. Hij deed die naarbinnen toe open - het was zo'n dubbeldeurtje, boven en onder - en zei: "Nou bist d'r al in", ofwel: nu ben je al binnen, nu hoeft ik alleen het onderste deurtje nog even open te doen. Dat heeft voor mij alles te maken met het thema van het aannemende hart, het zintuig van deelname. Het was op een bepaalde manier een terugkerend grapje, maar het was zo welkom, een soort ritueel. Toen ik ooit bij Kierkegaard las dat de deur van het hart naarbinnen toe opengaat, toen dacht ik: ja, dat wist ik al. Dat bedoel ik niet

hooghartig, maar dat heb ik van mijn oom Ypke geleerd. Bij hem was ik al binnen.

En als ik daar dan sliep en hij 's morgens vroeg van het land terugkwam en mij wakker maakte, dan zat ik bij hem op de melkkan en dan haalden wij bij al die keuterboertjes één, twee of drie melkbussen op. Het was armoe troef, in de Friese Wouden in de jaren vijftig. En dan vertelde hij me verhalen over hoe je de salamander in de sloot kon zien. Of hoe je aan de koeien kon zien of de kievit jongen had of niet. En hij vertelde aan welke kant van de sloot het kikkerdril lag. En over de mensen, de paarden en de dieren. En ook ik mocht mijn verhaal vertellen. Als ik weer naar huis ging moest ik altijd zo erg huilen, omdat ik daar weer weg moest.

Eigenlijk hebben we het dan over de muze; die put immers uit de bron van ontroering. Als ik nu naar dat beeld kijk van die eenvoudige man, die zijn ding van alledag doet met zijn neefje naast hem in dat groene broekje, dat neefje dat vaak stil is maar ook zomaar even wat vertelt, dan kan me dat weer ontroeren. Oom Ypke bracht me in het leven, het leven in mij werd door hem wakker gemaakt. Ik kan ook zeggen: "Hij kuste in mij de muze wakker." Hij liet mij vertellen, en als ik hem wat vertelde - want dat was ik niet zo gewend - dan kon hij zeggen: "Dat heb je mooi gezegen, jongen" - dat heb je mooi gezegd. Ik had het volgens hem altijd mooi gezegd. Oom Ypke was een groot man.'

Maar hoe deed je oom dat dan, die muze in je laten ontwaken? Je hebt verteld wat hij deed. Maar als je kijkt naar een andere laag? Wat deed hij met jou of met het contact, waardoor er ontroering in die soort van 'begeleiding' ontstond?

'Tja ... Ik vertelde al dat mijn hart zo snel klopte en dat het vervolgens stil werd in mij. Dan ging ik inademen. Ik ging aannemen, ik opende mij.' Veenbaas ademt diep in. en wij ademen, als vanzelf, met hem mee, zodat de lucht diep onze longen vult. 'Dit, precies dit! Wat jullie nu doen, dat is de inspiratie van het leven. Op een bepaalde manier bracht de verbinding met oom Ypke me thuis in mijn eigen lijf; hij kon dat. Want die man, daar naast me op de kar, wist van mijn thuis en van de situatie daar. Hij was mijn getuige. Het bracht me thuis bij mezelf en raakte mij in mijn hart. Ik werd aangenomen in zijn hart en daardoor nam ik mijzelf aan in mijn hart. Of ik nam hém aan in mijn hart; dat is bijna parallel. Weet je, de muze raakt ons, want zij brengt ons thuis. Dat heb ik gisteren nog even opgezocht in *De geheime landschappen van de ziel*. Door oom Ypke kwam ik ergens in mijn ziel thuis, waarvan ik eerst als het ware gevluht was. Waarvoor ik had móeten vluchten, om te overleven. Dat is geen oordeel naar mijn ouders toe, maar gewoon een constatering van hoe het bij ons thuis ging. Dat is wat de muze doet: die kust de ziel wakker - de ziel die verbindt. Ook het volgende is letterlijk gebeurd: ik speelde verstoppertje met mijn neefjes en nichtjes. Zij waren net wat ouder dan ik. Ik rende weg - dat kon ik heel goed, hardlopen - en dit keer net wat verder dan gebruikelijk. Ik verschuilde me achter de houtwal bij een sloot. Daar groeide een strookje wilde aardbeien. Toen ik er - veel later - aan terugdacht, vond ik dat zo'n mooi beeld ... Ik zag die aardbeien. Ik was ook bang, maar dacht: daar wil ik er wel een van proeven. En ze waren zó lekker! Dus ik at er nog een en daarna nog een paar. Opeens hoorde ik de stem van Ieke,

ze riep mijn naam. Zij was 'hem' bij het verstoppertje. Ik was acht en zij was tien - toen een enorm leeftijdsverschil - en ik was stapelverliefd op haar. Ik was het verstoppertje spelen helemaal vergeten; ik was bij de aardbeien. De anderen waren allemaal al gevonden. Ik kwam tevoorschijn en Ieke vroeg: "Waarom heb je zo'n kleur?" Ik haalde m'n schouders op en zei iets als: "Dat komt misschien door mijn trui." Ik maakte me er vanaf, want ik verzweg mijn geheim. Nu, als volwassen man, kan ik mij nog het jongetje voelen dat ik toen was; verlegen met mijzelf.

Mijn oom bracht mij die avond naar bed en toen zei ik: "Oom Ypke, ik heb een geheim ..." En toen zag ik hem zo kijken ... Hij legde zijn wijsvinger op zijn lippen en zei: "Ssst ... je hoeft niet alles te vertellen. Elk menskind heeft recht op zijn eigen geheim." Ik wist niet of ik het nu fijn vond of niet, dat ik het niet mocht vertellen. Maar toen ik ging slapen, was het alsof ik ... Hij had me mijn vrijheid gegeven! Hij vond het goed dat ik niet alles vertelde. Ik hoefde niet overal ... Het was niet gevaarlijk dat ik niet overal verantwoording voor aflegde. Achteraf gezien een briljante interventie, in begeleidingskundig opzicht!

In jouw werk gaat het over dingen die heel dichtbij komen. De onderwerpen die aan de orde komen binnen Phoenix zijn heel intiem. Je zit heel dicht op de huid van de cliënt, van de deelnemers. Misschien kruip je zelfs onder de huid. En toch zeg je: 'Je hebt je eigen ruimte voor je geheim.'

'Dat klopt. Je draagt je eigen wonder bij je. En een wonder is altijd een geheim. Er is geen menselijk wonder zonder dat daar ook

een ‘wond’ in mee komt, de plek van onze pijn, de schade aan onze ziel. “Kom,” zegt de muze dan, “dat komt wel goed uit, want zonder ontroering of tranen is er ook geen wonder.” Maar het kan alleen op je eigen moment. Je hebt recht op je eigen moment.’

En voor de begeleider is dat ook heilige ruimte.

‘Dat versta je goed. Ook onze persoonlijkheid is een wonder en bij onze persoonlijkheid hoort ons ik. Bij dat ik hoort dat we ons ook afgrenzen. Want als we niet afgrenzen, dan heet dat psychose of wat voor een woord je daar ook aan wilt geven. We hebben onze persoonlijkheid nodig, om in de wereld van alledag te overleven. Dat treffen we in mensen aan. En we zijn tegelijk blind trouw aan het nest waaruit we voortkomen. De persoonlijkheid is een wonder en het blijft een wonder.

Hoe kun je mensen in dat wonder ontmoeten en je zo aan hen verbinden, dat ze uitgebalanceerd raken? De muze inspireert daarbij. Bij mijn oom kon ik ademen en kwam ik werkelijk dieper in mijn eigen lijf. Het leven is eigenlijk ook heel simpel: ik kwam op aarde, ik kwam uit de geslotenheid van mijn gedachten en mijn angst, doordat ik inademde. En ik ademde in naast een man die mij inademde, dus er was hechting en “holding”. Hij was getuige, dat begreep ik toen nog niet. Maar hij was getuige, met zijn hart.’

Hoe hangt de muze samen met persoonlijke begeleiding?

‘Als je het hebt over de muze, getuige zijn en inspireren, dan komt er altijd iets mee wat ook onzichtbaar is. Dat gebeurt al zodra je het over de muze hebt. Ik denk aan een uitspraak van Picasso: “Kunst is

de leugen die de waarheid ontmaskert.” Als je het hebt over de muze, hoe leg je dan uit wat het is? Je voelt het, hè?

Als je kijkt naar de filosofie, dan kun je stellen dat de denkers van de Verlichting in het huidige wetenschapsmodel worden misbruikt. Men stelt het denken niet meer ter discussie. Het wonder is weg, de muze is weg. Ik ben niet tegen meten, want ik ben ook een schaatser en schaatsen is in zekere zin ook een muze. Het wordt op tienden beslist en daarvoor wordt dus ook gemeten.

Maar voor alle mensen geldt: we nemen aan wat we als kind hebben waargenomen. Het model dat we aantreffen in het nest waaruit we voortkomen, zien we als het model van de wereld dat klopt. Daarbinnen wordt onze persoonlijkheid gevormd, door datgene waar je persoonlijkheid in “zwemt”. En het moeilijke is om te leren buigen voor dat wat we daarbinnen aantreffen, die vaste wortels van je eigen persoonlijkheid. Het is de bron van het bestaan, het zijn de dingen die niet overgaan. De hoeksteen van de harde stukken van onze persoonlijkheid, die we steeds opnieuw aantreffen. Men zegt: de steen die door de bouwers terzijde werd gelegd, werd de hoeksteen van de tempel. Het stuk van onszelf waar we het vaakst over struikelen, blijkt de bron van ons bestaan te zijn. In het onvolmaakte ligt het volmaakte opgesloten. Begeleiden is, dat ik onze beperkingen leer toelaten in de ziel, zodat we ermee om kunnen gaan; of dat nu mijn wens tot controle is of jouw neiging tot perfectionisme. Het wonder van de mens is ons ambacht. Het mooie in ons werk is dat we de menselijke identiteit kunnen omarmen: het eigene van de mens, het eigen fundament dat een en het zelfde blijft in wisselende tijd en omstandigheden.

ALS DE MUZE STOPT, BETEKENT DIT DAT IK ZELF STAGNEER

De wetenschappelijke psychologie poogt met analyse de mens te doorgronden en daar zeg ik tegen: zo gaat het niet. Je kunt wel een verklaring zoeken, maar dat is niet het weten van het wonder. Een wonder is niet iets wat je kunt verklaren, maar iets wat in het moment van de ervaring gebeurt. Dat ken ik en dat kennen jullie ook. Die ervaring, datgene waar mensen in geraakt zijn: als zij dat omarmen, dan kunnen zij thuiskomen bij zichzelf. Daar bij te mogen zijn, daarin te mogen begeleiden - voor mij is het een geschenk om dat te mogen doen. Eigenlijk is het begeleiden van mensen een vorm van contact.'

Buber spreekt van tegenwoordigheid.

'Ja, persoonlijke begeleiding betekent dat je de ontmoeting van mens tot mens centraal stelt. Daarin kunnen mensen niet niet overdragen wat ze van huis uit hebben meegekregen, wat ze in hun persoonlijkheid met zich meedragen. Die ontmoeting is de belangrijkste factor in ons ambachtelijke werk. De vraag is hoe je een veld van leren kunt creëren in de ontmoeting, zodat je leert van de noodzakelijke herhaling van patronen uit het verleden, zodat je van die overdracht kunt leren. En dát komt bij Buber vandaan. Die chassidische traditie waar Buber in staat, in die verhalen, daar begint de weg van de mens. Buber zegt dat, daar waar de mens be-

seft: "Ik heb mij verborgen", de weg van de mens begint. Hij staat daarmee in een oude traditie. Hij zegt dat we in de traditie staan en tevens onze eigen weg moeten gaan.'

Een van de vormen van muze waarmee jij veel werkt, is poëzie.

'Ik ben echt met gedichten opgegroeid. Ik sta in die zin als therapeut, trainer en begeleider in de traditie van de dichtkunst. Toen ik nog gymnastiekleraar was, kreeg ik op een dag van een collega-docent die Nederlands gaf de gedichten van Vasalis: *De vogel Phoenix*. Hierin staat het gedicht 'Sprookje'.

*Ze luistren beiden naar haar oud verhaal,
wondere dingen komen aangevlogen,
zichtbaar in hun verwijde ogen,
als bloemen, drijvend in een schaal.*

*Er is een zachte spanning in hun wezen,
zij zijn verloren en verzonken in elkaar,
- het witte en het blonde haar -
geloof het maar, geloof het maar,
alles wat zij vertelt is waar
en nooit zal je iets mooiers lezen.*

En dan kijkt Vasalis naar het dochtertje dat ze gekregen heeft, nadat het zoontje daarvoor is overleden. En dan schrijft ze over de vogel Phoenix.

MAAR DE MUZE IS ER ALTIJD, OOK ALS IK ER EVEN NIET BIJ KAN

Poëzie is voor mij de taal voor datgene waarvoor de woorden ontbreken, datgene waarover je niets meer te zeggen hebt. Daarvan maakt de poëzie een ervaring. De poëzie zegt: je hebt iets van een omhulling nodig, om het wonder van het leven te kunnen zien. Zoals Slauerhoff zegt: 'Alleen in mijn gedichten kan ik wonen.' De ziel is het menselijk kleed voor de geest; het verhaal of gedicht is het kleed voor de ziel, om deze grote dingen te borgen binnen de menselijke maat. Dat doet taal, dat doet een gedicht voor mij.'

Ook in de begeleiding met de muze gaat het soms niet. Er zijn momenten dat het leven als het ware wegloopt. Wat als het stagneert, als de muze blokkeert?

'Als de muze stopt, betekent dit dat ik zelf stagneer. Dus de muze blokkeert op het moment dat ik weer in mijn eigen model zit en in mijn eigen overlevingsmechanismen. Maar toch is de muze er altijd. Ook als ik mijn beperking als een soort absoluut stukje aantref en ik "in mijn strakheid ga", er even niet bij kan. Dan is er moed voor nodig om juist die bron van stagnatie aan te nemen; daar gaat het over. En daar gaat het leven ook over, want dat is het onvolmaakte en daar is immers het volmaakte in opgesloten.'

En dat is een geheimzinnig principe, ook voor de begeleidingskunde ...

'Ja, inderdaad.'

Het gesprek loopt ten einde. Het afscheid is als het afscheid van een vriend. Buiten op straat, als de zware deur zich weer achter ons sluit, zien we dat de zon de wolken inmiddels van gouden randjes heeft voorzien. Het licht glinstert op de golfjes van het grijze water.

LITERATUUR

- Buber, M. (2010). *De weg van de mens*. Cothen: Felix.
- Vasalis, M. (2006). *Verzamelde gedichten*. Amsterdam: Van Oorschot.
- Veenbaas, W. (2000). *Op verhaal komen. Werken met verhalen en metaforen in opleiding, training en therapie*. Utrecht: Scheffers.
- Veenbaas, W. & Goudswaard, J. (2005). *Vonken van verlangen. Systemisch werk, perspectief en praktijk*. Utrecht: Phoenix Opleidingen.
- Veenbaas, W. & Goudswaard, J. (2012). *Het helende verhaal. De metaforische ruimte als ingang bij therapie, coaching en training*. Utrecht: Phoenix Opleidingen.